

BEVOLKINGSGROEI VAN GEMERT SEDERT 1800.

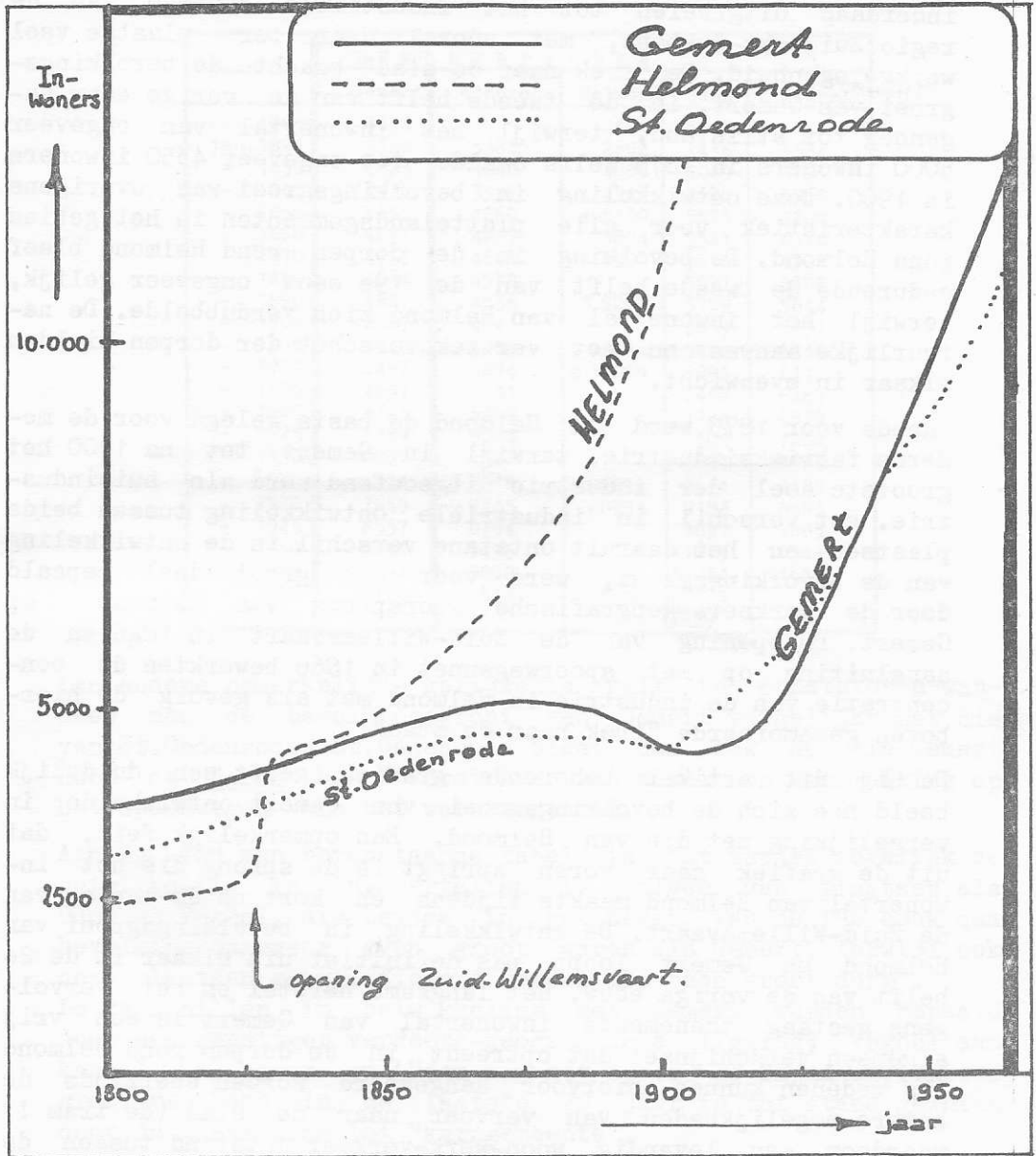
In de geografische woordenboeken van Noord-Brabant uit het begin en het midden van de vorige eeuw staat Gemert te boek als een "zeer groot dorp", dat op de vreemdelingen die het bezochten telkens weer een kennelijk aangename indruk maakte. Zo schreef Ds. Hanewinkel in 1798 van Gemert: "een zeer groot en schoon dorp". In 1832 gaf v.d.Aa een vrijwel identieke lezing want hij karakteriseerde Gemert als een zeer groot en aangenaam dorp met fraaie wandelwegen, terwijl Hermans in 1845 Gemert beschrijft als eene aanzienlijke gemeente.

Hoe groot was Gemert nu eigenlijk in vergelijking met bijvoorbeeld een plaats als Helmond.

In het begin van de 19e eeuw had de gemeente Gemert meer inwoners dan de aloude handelsstadjes Helmond en Eindhoven. Bij de volkstelling, gehouden in november 1805, telde Gemert 3656 zielen, terwijl het inwonertal van Helmond slechts 2489 bedroeg. Van oudsher was er overigens een enorm verschil in karakter tussen beide plaatsen. Gemert was en bleef door de eeuwen heen "een groot dorp", waar naast het boerenbedrijf ook de handel en nijverheid gold als een belangrijk middel van bestaan. Helmond daarentegen was van oudsher een uitgesproken handels- en industrieplaats.

Het verschil in karakter tussen beide plaatsen was ook kenbaar in de wijze van bebouwing. Helmond had alle kenmerken van de oude vestingstad. Gemert bestond uit een langgerekte dorpskom met daaromheen een menigte gehuchten. De dorpskom bestond in feite uit bebouwing die de slingerende provinciale weg volgde. Tot in het begin van deze eeuw rekende men slechts "de straot" van keske tot keske tot de dorpskom. Heuvel, Pandelaar en Deel allen gelegen in het verlengde van dat slingerende dorpslint rekende men toen nog tot de gehuchten van Gemert. In 1832 woonden van de 4114 Gemertenaren er 1550 in de dorpskern.

Door de aanleg van de Zuid-Willemsvaart in de jaren 1822-1826, werd het belang van Helmond als industrie- en handelsplaats bevestigd en de mogelijkheid tot uitbreiding aanzienlijk vergroot. In de loop van de 19e eeuw zou Helmond dan ook

Vergelijkende grafische voorstelling van de groei der bevolking in respectievelijk Gemert, Helmond en St. Oedenrode

inderdaad uitgroeien tot het industriële centrum van de regio Zuidoost-Brabant, met vooral daar ter plaatse veel werkgelegenheid. De "trek naar de stad" bracht de bevolkingsgroei van Gemert, in de tweede helft van de vorige eeuw nagenoeg tot stilstand, terwijl het inwonertal van ongeveer 5000 inwoners in 1875 zelfs daalde tot ongeveer 4350 inwoners in 1900. Deze ontwikkeling in bevolkingsgroei was overigens karakteristiek voor alle plattelandsgemeenten in het gebied rond Helmond. De bevolking in de dorpen rond Helmond bleef gedurende de tweede helft van de 19e eeuw ongeveer gelijk, terwijl het inwonertal van Helmond zich verdubbelde. De natuurlijke aanwas en het vertrekoverschot der dorpen hielden elkaar in evenwicht.

Reeds voor 1875 werd in Helmond de basis gelegd voor de moderne fabrieksindustrie, terwijl in Gemert tot na 1900 het grootste deel der industrie uitgeoefend werd als huisindustrie. Het verschil in industriële ontwikkeling tussen beide plaatsen en het daaruit ontstane verschil in de ontwikkeling van de bevolkingsgroei, werd voor een groot deel bepaald door de verkeers-geografische voorsprong van Helmond op Gemert. De opening van de Zuid-Willemsvaart in 1826 en de aansluiting op het spoorwegennet in 1866 bewerkten de concentratie van de industrie in Helmond met als gevolg de hierboven gememoreerde "trek naar de stad".

De bij dit artikel behorende grafiek geeft een duidelijk beeld hoe zich de bevolkingsgroei van Gemert ontwikkelde in vergelijking met die van Helmond. Een opmerkelijk feit, dat uit de grafiek naar voren springt is de sprong die het inwonertal van Helmond maakte tijdens en kort na de aanlag van de Zuid-Willemsvaart. De ontwikkeling in bevolkingsgroei van Helmond en Gemert loopt pas definitief uit elkaar in de 2e helft van de vorige eeuw. Het langzame herstel en het vervolgens gestaag toenemende inwonertal van Gemert is een vrij algemeen verschijnsel dat optreedt in de dorpen rond Helmond. Als redenen kunnen hiervoor aangevoerd worden enerzijds de betere mogelijkheden van vervoer naar de stad (de tram!) waardoor een levendig woon-werk-verkeer ontstond tussen de dorpen en de stad en anderzijds de sterk gestegen natuurlijke aanwas.

jaar	I N W O N E R T A L L E N				
	Gemert	Oedenrode	Helmond	Uden	Veghel
nov. 1805	3656		2489	3862	
jan. 1821	3922	3381	2602	4436	3534
- 1830	4123	3640	4088	5049	3725
- 1840	4416	3997	4543	5328	3968
- 1850	4655	4260	± 5150	5575	4208
- 1860	4677	4297	5804	5541	4378
- 1870	4957	4681	± 6500	5610	4902
- 1880	4944	4538		5527	5308
- 1890	4827	4536	± 9200	5709	5844
- 1900	4387	4441		5839	5771
- 1905	4442	4686	13612	5877	5936
- 1910	4457	4894	± 15000	5993	6116
- 1915	4637	5131		6452	6449
- 1920	4745	5469		7121	6870
- 1925	5189	6024		7301	7268
- 1930	6002	6386		7891	7566
- 1935	6711	7048	26813	8611	8125
- 1940	7659	7745	28794	9183	8695
- 1945	8557	8794		9691	9685
- 1950	9484	9495		11073	10544
- 1955	10894	9808		13254	11650
- 1960	12170	10542	43400	15731	
- 1975	14890	13490	59249	28190	

Een andere opmerkelijke gelijkenis valt te constateren wanneer men de bevolkingsgroei van Gemert vergelijkt met die van St.Oedenrode. St.Oedenrode bleef dan ook net als Gemert door de jaren heen verstoken van zowel een aansluiting op het spoorwegen- als het waterwegennet.

Aan de hand van bovenstaande tabel is het verder mogelijk de ontwikkeling in inwonertallen te volgen van plaatsen als Uden en Veghel, die beiden in het begin van de 19e eeuw qua bevolking ongeveer even groot waren als Gemert, terwijl ook deze plaatsen gekwalificeerd werden als "een groot dorp". De verschillen in ontwikkeling met Gemert werden bepaald door een gunstiger verkeers-geografische ligging; Veghel aan kanaal en spoor en Uden aan het spoor. De bijna explosieve groei van Uden in de laatste 20 jaar is tot stand gekomen door de aanwijzing tot "kerngemeente".

Ad Otten.